

Helsinški *bilten*

**HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.87 // MAJ 2012.

POPULIZAM IZRAZ NEMOĆI

KRISTALIZACIJA UNUTAR SRBIJE

Izborni rezultati u Srbiji odražavaju političku klimu, mentalitet i političku kulturu, odnosno nivo dostignute, veoma limitirane demokratske tranzicije u Srbiji. Od 2000. godine Srbija je uvek imala vladu koja je bila kombinacija različitih, naizgled oprečnih političkih opcija. Takav sastav nepovoljno je uticao na tempo tranzicijskih promena. Suština je u tome da sve to ukazuje na stvarne mogućnosti i potencijal Srbije.

Izbor Tomislava Nikolića za predsednika je tektonski poremećaj za Srbiju, jer će ubrzati proces kristalizacije između proevropske i antievropske struje, što znači i dalju političku fragmentaciju Srbije. Izbor Nikolića dovodi u pitanje i koaliciju Demokratske stranke sa socijalistima, jer unutar socijalista postoji značajna bliskost sa naprednjacima. Osim ideološke matrice, spaja ih i dubinska povezanost sa Rusijom. Strateška orijentacija Srbije za evropske integracije dovedena je u pitanje.

Odnos snaga na političkoj sceni je takav da jednostavno onemogućava brže promene i suštinski demokratski napredak. Siva zona srbijanske politike odustala je od Tadića, jer je procenila da

s Nikolićem može da opstruira i uspori evropske integracije. Ta zona politike je sprečila i suočavanje i politički obračun s ratnom politikom što opterećuje unutrašnje reformske procese i normalizaciju odnosa sa regionom.

SREBAN ILIC

Ideološko jezgro antievropskog bloka jeste Demokratska stranka Srbije. Ta stranka je bila i ostala vertikalna antievropske politike. Istovremeno, ona je “rezervat” neophodnih kadrova kojima naprednjaci ne raspolažu.

Novouspostavljena konstelacija nakon izbora najviše ugrožava stabilnost i opstanak Demokratske stranke. Demokratska stranka, osim što zasluženno trpi kritike za svoje promašaje, izložena je pritiscima sa svih strana. Naprednjaci, zajedno sa sivom zonom politike žele njenu potpunu razgradnju, kao što se dogodilo i nakon ubistva Zorana Đinđića.

Demontaža Demokratske stranke, kao stožerne reformske stranke, razara politički potencijal Srbije za reforme na dugi rok.

Politički inženjering koji je na delu od 2000. godine, kako bi se Srbija priključila evropskim integracijama je ovakvim izbornim ishodom doživeo fijakso, jer se nije dovoljno vodilo računa o rudimentarnim demokratskim procesima, kao što su jačanje civilnog društva, slobodnih i profesionalnih medija i sl.

KRIZA DEMOKRATSKE STRANKE

Poraz Demokratske stranke za Srbiju je dramatičan. Osim što je posledica nezadovoljstva građana nedelotvornošću i arogancijom dosadašnje vlasti, ukazuje na kristalizaciju odnosa snaga unutar same Srbije. Populizam u srbijanskoj politici (Milošević, Koštunica, Nikolić) je dominantna struja. A u situaciji ekonomske neefikasnosti, padu životnog standarda i visokoj stopi nezaposlenosti i korupcije, demagogija naprednjaka je našla plodno tlo.

Demokratska stranka je kažnjena za neodgovorno ponašanje i odsustvo političke hrabrosti da se okrene suštinskim problemima. Istovremeno, bila je suočena s vlastitim limitima, kao i limitima društva i cele političke elite. Izbori su pokazali i inertnost političkog tela Srbije i odsustvo unutrašnjeg potencijala društva i pogotovo, njegove elite za suštinski zaokret u pravcu istinske demokratske tranzicije. Apatija i ideološka konfuzija proistekla iz neprevaziđene nedavne prošlosti, učinili su nacionalistu i populistu Tomislava Nikolića prihvatljivom alternativom. Takođe, istoj matrici u velikoj meri izborni uspeh duguje i lider Socijalističke partije Srbije Ivica Dačić - na

ovim izborima osvojio je dvostruko više glasova nego na prethodnim (2008), i iz njih izašao, bez obzira što je tek treći, kao istinski pobednik. Bez njegove podrške nijedna od vodećih stranaka (osim ako se ne odluče za međusobnu „veliku koaliciju“) neće moći da sastavi vladu.

Personalna smena na državnom vrhu predstavlja pobjedu konzervativnog dela društva. Istovremeno stavlja Srbiju pred izazove čije se dimenzije više naslućuju nego što se sa sigurnošću mogu predvideti. Izvesno je samo da ovaj obrt u najbližem, kao i u širem evropskom okruženju, ponovo čini Srbiju neizvesnim partnerom: bilo da je reč o budućem unutrašnjem razvoju, bilo, možda još više, o njenoj spoljnopoličkoj orijentaciji i prema regionu i prema evropskim integracijama.

I jedno i drugo umnogome će zavisi od rešavanja ključnih pitanja koja su ishod drugog kruga predsedničkih izbora i pobjeda Tomislava Nikolića otvorili. Naime, nakon parlamentarnih i prvog kruga predsedničkih izbora (6. maja) izgledalo je da će Tadić sigurno pobediti i u drugom krugu,¹ pa će posledično i njegova Demokratska stranka sa Socijalističkom partijom Srbije i potencijalnim trećim partnerom (Liberalno demokratskom partijom ili Ujedinjenim regionima Srbije) brzo formirati vladu. Nakon izbora Tomislava Nikolića za šefa države, sve kombinacije i sve „karte“ su ponovo u igri – od velike koalicije Srpske napredne stranke i Demokratske stranke, preko, navodno već dogovorene koalicije identične prethodnom sastavu vlade sa Demokratskom strankom i Socijalističkom partijom Srbije, do potpuno nove u kojoj bi vodeći partner bila pobjednička Srpska napredna stranka sa, verovatno, Demokratskom strankom Srbije, ali i Socijalističkom partijom, bez koje nema parlamentarnu većinu.

1 U prvom krugu predsedničkih izbora Boris Tadić je sa 25, 3 odsto osvjehenih glasova bio prvi, sa prednošću od nepunih pola postotka osvojenih glasova u odnosu na glavnog protivkandidata Tomislava Nikolića.

Kao i 2008. godine, sastav buduće vladajuće koalicije i vlade zavisi od Socijalističke partije Srbije i njenog lidera Ivice Dačića. Kako ocenjuje glavni urednik *Politike* Dragan Bujošević, Dačić je sada pred istom dilemom kao i 2008. godine; tada je shvatio da će biti ugušen u koaliciji sa Nikolićem i Koštunicom, a da će uz Tadića moći da raste i jača: „Sada će računati da li bi u kohabitaciji sa Nikolićem on povećao njihovu cenu tako što bi 'oprao' biografiju naprednjaka kao što je Tadić 'oprao' socijaliste“, odnosno da li mu je za političku budućnost (predsednički izbori 2017) probitačnije da se sad prikloni Nikoliću, ili da ostane uz Tadića.²

NIKOLIĆEVA POBEDA

Relativni uspeh vladajuće koalicije koja je, predvođena koalicijom „Za bolji život Boris Tadić“ oko Demokratske stranke (DS) i usponom Socijalističke partije Srbije (SPS), zajedno sa manjinskim partnerima na parlamentarnim izborima 6. maja osvojila ukupno 139 poslaničkih mandata, kao i tesna pobjeda Borisa Tadića u prvom krugu na predsedničkim, pokazao se varljivim. Pobjedničko raspoloženje i verovanje u sigurnu Tadićevu pobjedu u drugom krugu 20. maja uljuljkali su DS. Verovalo se da je dovoljno medijsko spinovanje, kojim je Tadić otvoreno podržavan, uz svesrdnu „pomoć“ svih agencija za ispitivanje javnog mnjenja koje su prognozirale njegovu uverljivu prednost i sigurnu pobjedu.³

Ta ležernost, uz nastavak negativne kampanje, kojom je Nikolić diskreditovan sopstvenim izjavama iz vremena radikalske prošlosti, navela je mnoge da ne izađu na izbore. Za razliku od, na

2 Uvodnik „Ko pre Dačiću...“, *Politika*, 22. maj 2012.

3 Ilustracija medijskog spinovanja, uz podršku agencija za istraživanje javnog mnjenja je, na primer, naslovna strana koju je NIN imao tri dana uoči izbora, 17. maja, sa fotografijom Tomislava Nikolića i naslovom „Gubitnik sa predumišljajem“; u uredničkom komentaru u istom broju, tvrdi se da je Tomislav Nikolić izgubio „sve šanse da ikad dođe na vlast“.

SIVA RADOVANOVIĆ

primer, izbora 2008, na kojima su nastupali isti takmaci za predsedničku funkciju, na svim društvenim nivoima, uključujući i civilni sektor vođena je široka kampanja sa prvenstvenim ciljem da se na izbore izađe.

Ovog puta sve je bilo ostavljeno dobroj volji i „sigurnoj prognozi“. Tako se i dogodilo da izlaznost birača bude manja nego ikad - 46,87 odsto, a broj nevažećih listića – 3,02, viši od uobičajenih 1-2 posto (sindrom „belih listića“).

Sve u svemu, motivisani birači i simpatizeri Srpske napredne stranke (SNS) i Tomislava Nikolića iskoristili su birački „prazan prostor“: nakon zatvaranja biračkih mesta Nikolićeva pobeda nijednog trenutka nije dovođena u pitanje i bila je potvrđena nepun sat nakon okončanja glasanja.

U prvom predsedničkom obraćanju Nikolić je nastojao da očuva reformisanu retoriku. Kao ključnu političku orijentaciju naveo je opstanak Srbije na evropskom putu i zaštitu „svojih građana na Kosovu i Metohiji“. Odgovarajući na konkretno novinarsko pitanje o odnosu prema Evropskoj uniji i sporazumu koji je potpisao sa Koštunicom, Nikolić je istakao da se tim sporazumom „ni jedan (od njih dvojice) nije odre-

kao svoje ideologije i politike“.⁴ (Nikolić je uoči izbora s Vojislavom Koštunicom postigao dogovor da se odluka o budućoj spoljopolitičkoj orijentaciji Srbije donese na nacionalnom referendumu.) Istom prilikom izrazio je nadu da će odnosi sa Hrvatskom biti okrenuti budućnosti i saradnji (uz opasku da on lično, kao Šumadinac, nema „genetske pretpostavke da mrzi Hrvate“): „Srbija i Hrvatska treba da žive u miru. Vodiću veliku državu koja mora da ima dobre odnose sa svima. Hrvatska samo treba da pokaže da ima isti odnos prema svim građanima i da je prava članica EU i u meni će imati saradnika za sve“. Rekao je, međutim, i da je nedopustivo da odnosi sa Crnom Gorom, gde, kako je naglasio, živi velika srpska etnička zajednica budu na nižem nivou nego sa Hrvatskom.⁵

Insistirajući na svestranosti odnosa, sa Briselom, Vašingtonom, Moskvom... Nikolić je posebno apostrofirao Nemačku, ističući da će tražiti sastanak sa kancelarkom Angelom Merkel, s obzirom da je „Nemačka najveći saveznik Srbije“.⁶ Prva poseta inostranstvu Tomislava Nikolića nakon izbora je Moskvi.

4 Direktni prenos Nikolićevog obraćanja novinarima nakon pobede posredstvom televizije Prva, 20. maj 2012.

5 Isto.

6 Isto.

Što se tiče buduće vlade, stavio je do znanja da su se političke okolnosti bitno promenile i da navodno već dogovorena postizborna kombinacija nije tako izvesna kako se još dan ranije činila. Odnosno, kako je rekao, novi premijer biće Jorgovanka Tabaković, koju je SNS za tu funkciju kandidovala pre izbora.

PORAZ BORISA TADIĆA

Dosadašnji predsednik Srbije primio je neočekivani poraz dostojanstveno i među prvima je čestitao Tomislavu Nikoliću. Zbunjenost i šok u izbornom štabu Demokratske stranke, u njegovom, mada emotivnom nastupu pred novinarima kad je „sve bilo gotovo“, nisu se mogli naslutiti: „Imamo novu situaciju i o tome ćemo razgovarati na organima stranke. Ja sam taj koji je najodgovorniji u stranci i nisam nikad bežao od odgovornosti. Žao mi je što građani nisu u većem broju izašli na izbore. Bilo je nemoguće za mesec i po dana preokrenuti stvari, posle četiri godine neprestanih kritika...“⁷

Odgovarajući na pitanje novinara o mogućnosti da u novonastaloj situaciji bude premijer, Tadić je to negirao. Međutim, i po izvorima unutar Demokratske stranke, kao i po porukama koje stižu iz SPS, ta je opcija jedna od mogućih.

Kako u javnosti, tako i među analitičarima, u medijima i u samoj Demokratskoj stranci analizira se „politički zemljotres“ (Slobodan Antonić) izazvan Tadićevim izbornim neuspehom. Dosadašnji predsednik u drugom izbornom krugu pobedio je praktično samo u Vojvodini, uključujući i tamošnje najveće gradove Novi Sad i

7 Prema Politici, 6. maj 2012. Po oceni mnogih, među kojima je i predsednik Beogradskog centra za ljudska prava Vojin Dimitrijević, Tadić se tek kad je izgubio na pravi način obratio građanima. Po njegovom mišljenju naime, Tadićeve šanse da pobedi bile bi mnogo veće da je u istom stilu govorio tokom kampanje, umesto što je slušao svoje marketinške savetnike i spin-doktore.

Suboticu. Uzimajući u obzir činjenicu da je Demokratska stranka i na parlamentarnim, a pogotovo na pokrajinskim izborima prošla veoma dobro (u pokrajinskoj skupštini od ukupno 110 mesta, imaće 50), jasno je da je jedan od pobednika ovogodišnjih izbora potpredsednik stranke iz Vojvodine Bojan Pajtić.

Možda još značajniju pobedu od njega, ostvario je i zamenik predsednika DS, gradonačelnik Beograda Dragan Đilas. Na parlamentarnim izborima 6. maja, DS, odnosno Đilas osvojili su u prestonici 36 odsto glasova. U drugom krugu predsedničkih izbora, međutim, Nikolić je pobedio i u Beogradu i u Nišu; indikativno je, takođe da je i u gradovima gde je u prethodne četiri godine investirano najviše, poput Kragujevca (Fijat), Valjeva i Zaječara poverenje glasača bilo na strani Nikolića.

U unutarstranačkim previranjima nakon izbornog debakla, mediji izdvajaju jačanje Đilasa i Pajtića.⁸ Sa druge strane, u istim izvorima ukazuje se na odgovornost ostalih potpredsednika stranke (Dušan Petrović, Jelena Trivan, Dragan Šutanovac), do sada apsolutno lojalnih Tadiću, koji su bili „zaduženi“ za gradove u unutrašnjosti Srbije, a koji su pobedu „prepustili“ Nikoliću.⁹

Da je u nedelju (20. maja) pobedio Boris Tadić bila bi to samo njegova pobeda. Njegov poraz je, međutim, poraz Srbije i celog društva – mišljenje je lidera Liberalno demokratske partije Čedomira Jovanovića.¹⁰ On ističe da je na Borisu Tadiću „parazitirala cela Demokratska stranka“ koja i sada ne pokazuje hrabrost da se javno suoči sa posledicama i preuzme odgovornost za njih.¹¹

8 „Đilas sada niko ništa ne može, posebno pošto je Tadić 20. maja izgubio i u Beogradu, gde je ovaj dve nedelje ranije ostvario ubedljiv rezultat“, citira Danas anonimne izvore iz stranke, napominjući da je Đilas postao „gigant“ u DS i „neformalni broj jedan“; Danas, 22. maj 2012.

9 Isto.

10 RTV B92, emisija „Između dve vatre“, 23. maj 2012.

11 Isto.

Po oceni analitičara Vladimira Goatija, predsednik DS je bio personifikacija i nekakva žrtva svega „onoga što se očekivalo i što je mimoišlo partiju, tako da se sve sručilo na njega, od ekonomskih problema... ali i dosta grešaka kojima je kumovala DS“.¹² Slična je i ocena Rasima Ljajića čija je stranka bila u predizbornom bloku sa DS, koji kaže da je Tadić platio cenu sveg nezadovoljstva u zemlji: „Kola su se slomila na onome ko je najmanje kriv“, tvrdi on.¹³

IZBORNA APSTINENCIJA I „BELI LISTIĆI“

U postizbornim analizama i komentarima razmatra se i efekat izborne apstinencije i fenomena „belih listića“. Uzimajući u obzir prethodna iskustva, opšti je zaključak da mala izlaznost favorizuje SNS i njenog kandidata, s obzirom da je reč o disciplinovanijem biračkom telu. Zašto je DS, spinujući unapred izvesnu pobedu Borisa Tadića praktično „uspavala“ svoje birače, biće verovatno jedna od tema unutarstranačkih rasprava. Činjenicu da je u drugom predsedničkom krugu izašao rekordno mali broj građana analitičar Miodrag Radojević tumači i kao posledicu uverenja ljudi posle prvog kruga „kako je čitava priča završena“.¹⁴

Predsednica Beogradskog fonda za političku izuzetnost Sonja Liht smatra da mala izlaznost nije dobra za zemlju koja je tek na početku izgradnje demokratskog poretka. Po njenom mišljenju, s obzirom da je Tomislav Nikolić postao predsednik po „izboru“ de facto samo četvrtine građana Srbije, njegov legitimitet kao predsednika nije dovoljno jak i utemeljen.¹⁵

Opšta mala izlaznost, jer je i na izbore 6. maja, kad se glasalo za parlament, lokalne organe

¹² Politika, 22. maj 2012.

¹³ Isto.

¹⁴ Politika, 22. maj 2012.

¹⁵ Isto.

vlasti i predsednika u prvom krugu izašlo manje od 60 odsto birača (Srbija inače, nije zemlja za koju je karakteristična mala zainteresovanost građana za izbore) tumači se prvenstveno izrazom nezadovoljstva građana političkom klasom. Reč je, kako tumači Ljiljana Smajlović, predsednica Udruženja novinara Srbije, o „glasanju nogama“, kao svojevrsnoj poruci političkim partijama i njihovim liderima da ih smatraju odgovornim za loše stanje u zemlji.¹⁶

Nezadovoljstvo i razočarenje i vlašću i opozicijom služilo je kao glavno opravdanje inicijatorima kampanje „beli listići“ koja je, kao potpuno nova pojava na političkoj sceni, uz brojna osporavanja vođena još i pre početka izborne kampanje (kao pobornice kampanje u javnosti su bile najprisutnije tri žene – Vesna Pešić, Srbijanka Turajlić i Vesna Rakić Vodinelić). Ne sumnjajući u porive inicijatora (da s „belim listićima“ probude savest političara), Pavle Radić podseća da je kampanja dobila druge impulse koji su proizvod „starih slabosti ionako slabašnog građanskog sloja“: „Reč je o pojedinačnim sujetama i pretencioznostima, neretko o častoljublju i nadmetanju u moralnom čistunstvu, o sklonosti ka bespogovornom arbitriranju, pa i sektašenju, o bavljenju samim sobom“, zaključuje Radić.¹⁷

Šta god bio motiv organizatora kampanje „belih listića“, njihov uticaj na ishod izbora bio je ispod očekivanja, a efekat, po nekim ocenama, gotovo apsurdan: „Vesna Pešić i Vojislav Koštunica, koji se obraćaju ideološki najudaljenijim krajevima srpske sveskolike javnosti, učinili su Tomislava Nikolića – prihvatljivim“, zaključuje Vreme.¹⁸ Generalno, njihovu akciju većina analitičara, komentatora i novinara ocenila je kao neproduktivnu, retrogradnu i malograđansku. Istina, direktor Ipsos stratedžik marketinga Srđan Bogosavljević tvrdi da njihova istraživanja pokazuju da bi Boris Tadić pobedio u drugom krugu da

¹⁶ RTV B92, emisija „Hoću da znam“, 21. maj 2012.

¹⁷ Danas, 22. maj 2012.

¹⁸ Vreme, 24. maj 2012.

se u glasačkim kutijama 20. maja nije našlo oko 100.000 nevažećih listića, oko 3 odsto.¹⁹

Međutim, među njima je tzv. „belih listića“, bilo tek oko 30.000, što po oceni Marka Blagojevića iz CESID, nije uticalo na ishod izbora.²⁰

Uostalom, kako kaže njegov kolega Zoran Lučić „ljudi koji nisu glasali prosto ne utiču na rezultat. I to je ta priča“.²¹

REAKCIJE NA NIKOLIĆEV IZBOR

Prve reakcije na smenu „na Andrićevom vencu“ bile su protokolarne i kurtoazne. Uz male izuzetke (LDP), svi lideri političkih stranaka čestitali su novoizabranom predsedniku. Osim njegovih koalicionih partnera, iskreno zadovoljstvo ishodom predsedničke trke najvidljivije je u reagovanju predsednika DSS Vojislava Koštunice koji smatra da je učinjen „veliki i važan korak u promenama dosadašnjeg režima“. Indikativna je, međutim, i reakcija glavnog muftije Islamske zajednice u Srbiji Muamera Zukorlića koji je izjavio da ga „rađuje pobeda lidera SNS Tomislava Nikolića“. Iako je u Novom Pazaru i Sandžaku više glasova od Nikolića osvojio Tadić, Zukorlić tvrdi da su „izbore u Srbiji odlučili glasovi Bošnjaka“.²²

Promena retorike Tomislava Nikolića i njegovo deklarativno opredeljenje za evropski put Srbije, u poslednjih nekoliko godina „normalizovali su“ njegovu poziciju i u međunarodnim krugovima, od Vašingtona do Brisela (mada je bila očekivana i priželjkivana pobeda Borisa Tadića).

Šef delgacije EU u Srbiji Vensan Dežer je, uz čestitku, Nikoliću poručio da su pred njim određeni izazovi, ali i da je EU spremna da saraduje

¹⁹ Danas, 22. maj 2012.

²⁰ RTV B92, emisija „Između dve vatre“, 22. maj 2012.

²¹ Politika, 22. maj 2012.

²² Politika, 21. maj 2012.

sa njim.²³ Najviši zvaničnici Unije Herman van Rompaj i Žoze Manuel Barozo izjavili su da Nikolić sada snosi posebnu odgovornost da obezbedi stabilne i funkcionalne institucije. Oni su upozorili da će Srbija morati „stalno da pokazuje svoju privrženost duhu pomirenja i saradnje u regionu“.²⁴

POPULIZAM NIKOLIĆA UGROŽAVA REFORME U SRBIJI

Pobeda naprednjaka i Nikolića je svojevrsni tektonski poremećaj za političku scenu Srbije. Dugogodišnji naponi da se Srbija održi na evroatlantskom kursu dovedeni su u pitanje. Osim toga, ta pobeda otvara niz neizvesnosti ne samo na političkoj sceni, nego i u društvu u celini. U samo tri dana od drugog kruga predsedničkih izbora vrednost nacionalne valute u odnosu prema euru opala je za gotovo tri dinara (24. maja euro je prešao 115 dinara), što je tek najdramatičniji indikator potencijalne ekonomske i socijalne nestabilnosti.

Odluka o istovremenom održavanju parlamentarnih i predsedničkih izbora svojevremeno je pravdana potrebom da se izborni ciklus objedini kako se cela 2012. godina ne bi „potrošila“ na izbore. Pri tome se očekivalo da će nakon pretpostavljenog ishoda, u relativno kratkom roku biti uspostavljena parlamentarna većina i izabrana nova vlada. U ekonomskoj krizi koja Srbiju pritiska sve teže, to se smatralo prioritetom broj jedan.

Pobeda Nikolića promenila je kontekst i teško je prognozirati kad će i, kakva će, nova vlada biti. Iako Demokratska stranka šalje poruke da prethodni dogovor o formiranju koalicije sa SPS i trećim partnerom (najverovatnije LDP) ostaje na snazi, u Srpskoj naprednoj stranci tvrde da će Tomislav Nikolić najpre dati mandat najbrojnijoj

²³ Isto.

²⁴ Politika, 22. maj 2012.

parlamentarnoj grupi, odnosno svojoj poslanici Jorgovanki Tabaković.

Svojevrsnu težinu imaju i sve prisutnije teze da međunarodna zajednica traži formiranje „velike koalicije“. To potvrđuje i lider SPS Ivica Dačić.²⁵ S obzirom na teške zadatke pred kojima se Srbija nalazi: da dobijanjem datuma za početak pristupnih pregovora potvrdi evropsko opredeljenje, da obnovi dijalog sa Prištinom i primeni ono što je već dogovoreno, kao i da u mogućoj meri konsoliduje ekonomiju -međunarodni akteri smatraju da bi se to najuspešnije ostvarilo sa uverljivom (dvotrećinskom) parlamentarnom većinom i njenom vladom.

U prilog takvoj kombinaciji ide i spekulacija da je međunarodnoj zajednici prihvatljivija ta koalicija od, na primer, koalicije koju bi sastavila Srpska napredna stranka sa Socijalističkom partijom Srbije i Demokratskom strankom Srbije. Naime, upućeni tvrde da važni međunarodni partneri ni u kom slučaju ne žele u vlasti Koštinu i njegovu partiju, zbog njegovog jasnog antievropskog stava, odnosno zagovaranja političke i vojne neutralnosti.

U igri je i dalje potencijalna kohabitacija: predsednik iz jednog (SNS), a vlada iz drugog (DS) političkog bloka. Iako većina analitičara podržava tu opciju – za nju se kao znak političke zrelosti i demokratske „normalnosti“ zalaže i lider Liberalno demokratske partije Čedomir Jovanović – ima eksperata koji smatraju da moguća kohabitacija nije najsretnije rešenje, najviše zbog, kako formuliše Vladimir Gligorov „dvoznačnosti izbornog rezultata“. Naime, kako podseća Gligorov, odluke koje su donete na različitim nivoima izbora su međusobno suprotstavljene – na parlamentarnim za jednu, a na predsedničkim, za drugu opciju. Takva situacija izvor je potencijalne nestabilnosti, a jedini racionalni izlaz su novi (vanredni) izbori, smatra ovaj stručnjak.²⁶

25 Vesti Radija B92, 24. maj 2012.

26 Pravda, 21. maj 2011.

REAKCIJE REGIONA

Srbija, kao i do sada, ostaje važan regionalni akter. Zato su izbori u Srbiji uvek značajna tema. Sve su zemlje u regionu u procesu državne konsolidacije, demokratske tranzicije i transformacije društva. Sporost političkih promena u Srbiji koči te procese na Kosovu, u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori.

Prvi odjeci u regionu bili su uzdržani. Slovenački premijer Janez Janša rekao je da ne očekuje promene u spoljnoj politici Srbije.²⁷ Hrvatski premijer Zoran Milanović rekao je da „poštuje volju političkog tela Srbije“, kao i da nema razloga „da dve zemlje ne sarađuju, iako je ta politička opcija Hrvatskoj malo udaljenija“.²⁸ Zvanično Sarajevo je takođe reagovalo s uzdržanim optimizmom i nadom da će Srbija i pod vođstvom Tomislava Nikolića nastaviti evropskim putem, kao i sa politikom dobrosusedskih odnosa.²⁹ Predsednica Kosova Atifete Jahjaga pozvala je Nikolića da „nađe hrabrosti i preduzme korake ka uspostavljanju dobrih i miroljubivih odnosa sa Kosovom“.³⁰

Evropska unija je već najavila da će nakon prijema Hrvatske u članstvo, politika proširenja biti usporena ili čak zaustavljena. To ima negativne efekte na ceo Zapadni Balkan. Simptomatično je da, na primer, Makedonija ili Bosna i Hercegovina dolaze do istih zaključaka kao i velika regionalna sila Turska: prihvatanje zahteva EU jeste doduše neizostavna pretpostavka za nastavak procesa proširenja, ali samo u ograničenoj meri nudi garanciju da će taj proces proticati predvidljivo i da će se zaista i okončati članstvom.

Uz to ide uporedo jačanje političkih kontakata sa akterima izvan EU. Deo bosanskih Muslimana i Albanaca u oslanjanju na Tursku vidi alternativu

27 Isto.

28 Isto.

29 Isto.

30 Isto.

za slučaj da izgledi za ulazak u EU budu i dalje pogoršavani. Kad je reč o odnosima Srbije i Rusije ili Kine, na primer, između 2008. i 2010, Srbija u trećini slučajeva nije pozitivno odgovorila na zahtev Brisela da se u međunarodnim organizacijama pridruži poziciji ili merama za koje se izjasnila EU. U velikom broju ovih situacija reč je bila o kritici EU na račun Kine ili Rusije.

ULOGA SPOLJNOG FAKTORA

Na dinamiku političkog razvoja u Srbiji i regionu utiču i spoljni faktori. Evroatlantska strategija odigrala je presudnu ulogu u stabilizaciji i demokratskoj transformaciji regiona, bez obzira koliko ograničeni ti procesi bili u pojedinim zemljama, pa i u regionu u celini.

Dosadašnje reakcije EU i SAD ukazuju na potrebu da se Srbija održi na kursu koga je definisala prethodna vlada.

Moskva nije otvoreno pokazala naklonost prema Nikoliću. Predsednik Vladimir Putin izrazio je očekivanje za nastavak dobre saradnje,

uključujući i realizaciju projekata o kojima su Srbija i Rusija već razgovarale.

Većina stranih medija koji su razlog Tadićevog poraza nalazili u teškoj ekonomskoj i socijalnoj situaciji u zemlji, podsećali su na Nikolićevu nacionalističku, radikalsku prošlost i, posredno ili neposredno iskazivali rezervu prema njegovoj proevropskoj orijentaciji: „Da li će čovek koji je jednom izjavio da bi zemlju radije video kao 'rusku pokrajinu' nastaviti da zemlju gura na proevropskom putu“, pita se, između ostalih, *Njujork tajms*.³¹

Evropska komisija trenutno pregovara sa zemljama Zapadnog Balkana o stvaranju saobraćajne zajednice po ugledu na Energetsku zajednicu.

Slični integracioni mehanizmi mogući su i u oblasti uslužnih delatnosti, u suzbijanju transnacionalnog kriminala i korupcije, u korišćenju strukturnih fondova EU, kao i na drugim područjima. Na nedavnom samitu NATO u Čikagu zaključeno je da Srbija posle izbora treba još bližije da sarađuje s NATO.

31 Isto.

ZAKLJUČAK

S obzirom na krhkost tranzicijskih procesa u regionu, u sadašnjim uslovima duboke ekonomske krize i u euro zoni i u regionu, EU mora da očuva i obezbedi veći prostor za delovanje u zemljama-kandidatima.

Da bi se mogla definisati i usaglasiti efikasna politike realizacije evropskih ciljeva u regionu, neopohodno je sagledati realno stanje u zemljama-kandidatima. Faktičko usporavanje ili, čak, zastoj demokratizacije u nekim balkanskim zemljama ukazuje na to koliko je i dalje bitno da EU bude normativni uzor i politički agens razvoja, reformi i napretka.

Srbija koja može lako da sklizne u nestabilnost, što bi imalo nesagledive posledice za region, zahteva hitnu reakciju i EU, i SAD i NATO. To je jedini način da se predupredi i eventualna dezintegracija Srbije.

Samo strategija koja kontinuirano podstiče proces priključivanja može da osigura da region, bez obzira koliko sporo, ide napred i da EU ostane značajan politički igrač. I samo tako EU može da bude na visini svoje odgovornosti za stabilnost u Evropi.

Da bi takva strategija bila atraktivna i za zamlje-kandidate, potrebne su mere koje vladama i stanovništvu tih država jasno predočavaju privrednu i političku korist integracije u EU. Istovremeno, te mere treba da doprinesu stvaranju privrednih i socijalnih pretpostavki za eventualni kasniji ulazak u EU.

Potrebno je da se već sada preduzmu mere za prilagođavanje obrazovnog sistema u zemljama-kandidatima, kao i za postepeno otvaranje tržišta rada EU za građane ovih zemalja.

U ovom trenutku veoma važnu ulogu mogu odigrati sektorske integracije i njihovo jačanje.

EU, bez obzira na težinu krize u euro-zoni, ne sme smanjiti svoje prisustvo, političko i faktičko na Zapadnom Balkanu. Perspektiva članstva mora ostati čvrsta, čak, i čvršća nego do sada, jer su političke okolnosti u nekim zemalja veoma kompleksne i teške.

Nastojanjem da igraju merodavnu ulogu u rešavanju sukoba u regionu, Evropska unija i ključne države-članice neizbežno postaju strana u unutarpolitičkim odnosima, pa i odnosu političkih snaga i opcija u zemljama Zapadnog Balkana. Utisak o smanjenju njihovog interesa, ili o malaksavanju procesa širenja EU prisutan u nekim krugovima u regionu, smanjuje uticaj Evrope, a time i uticaj proevropskih snaga u politici i u društvu, sa vrlo negativnim posledicama po demokratizaciju i stabilizaciju regiona.

Perspektiva širenja EU na Zapadni Balkan jedina je stvarna perspektiva za demokratsku konsolidaciju, stabilnost i bezbednost u regionu koji je u celini okružen članicama EU. Zato je izvanredno važno da EU ne samo bude stalno prisutna, nego i da integriše kandidate pre prijema u što je moguće više različitih oblasti – i tako sačuva stabilizujuće i demokratizujuće dejstvo politike širenja.